Analyysi

Tuovatko palkat joustoa ja kilpailukykyä talouteen rahaliitossa?

Suomen talous | 11.06.2019 | Meri Obstbaum, Petteri Juvonen, Juuso Vanhala

KIRJOITTAJAT

Meri Obstbaum
Johtokunnan neuvonantaja

Petteri Juvonen
Vanhempi ekonomisti

Juuso Vanhala
Ennustepäällikkö

Palkanmuodostus on työllisyyden ja kasvun kannalta keskeinen taloudellinen mekanismi, ja rahaliiton jäsenvaltiossa sen merkitys korostuu entisestään. Palkat määrittävät pitkälti sen, miten talous sopeutuu kohtaamiinsa yllätyksiin, sillä yksittäisissä rahaliiton jäsenvaltioissa ei ole mahdollisuutta korjata tilannetta valuuttakurssin kautta tai nimelliskorkoa muuttamalla. Hinnat ja palkat määräävät myös rahaliittoon kuuluvan maan reaalisen valuuttakurssin ja ovat siten keskeisessä osassa vaikuttamassa kilpailukyvyn kehitykseen.

Suomessa on määrä neuvotella työehtosopimuksista laajasti tänä ja ensi vuonna. Reunaehtoja palkoista sopimiselle lähivuosina ovat rahaliiton jäsenyys, hidas inflaatio euroalueella, kaksoistaantuman perintö ja sitä seurannut nousukausi sekä globalisaatio- ja digitalisaatiotrendit, jotka muokkaavat Suomenkin työmarkkinoita. Yhtäältä palkanmuodostusjärjestelmän tulisi kyetä lyhyellä aikavälillä joustamaan ennakoidusta selvästi poikkeavissa olosuhteissa. Toisaalta palkanmuodostusjärjestelmän tulisi johtaa pitkällä aikavälillä suotuisaan työllisyyskehitykseen ja talouden tasapainoiseen kasvuun.

Talouden tasapainoisen kasvun kanssa sopusoinnussa oleva palkkojen nousuvauhti voidaan johtaa tavoitteesta, joka palkanmuodostukselle asetetaan. Rahaliiton pienelle jäsenvaltiolle kustannuskilpailukyvyn säilyttäminen on keskeinen tavoite, sillä se luo edellytykset talouden avoimen sektorin menestymiselle ja siten työpaikkojen ja arvonlisän kasvulle. Jos kustannuskilpailukyvyn säilyttäminen otetaan lähtökohdaksi palkanmuodostuksessa, on tuottavuuden ja hintakehityksen lisäksi huomioitava työkustannusten ja työn tulo-osuuden kehitys keskeisissä kilpailijamaissa.

Tässä artikkelissa käymme läpi talousteorian opetuksia sekä kansainvälistä empiiristä evidenssiä palkkojen roolista toisaalta lyhyen aikavälin sopeutumisen ja toisaalta pitkän aikavälin kilpailukyvyn kannalta. Pohdimme, miten tutkimuskirjallisuuden tuloksia voitaisiin hyödyntää mietittäessä Suomen palkanmuodostuksen lähtökohtia.

Palkat ja talouden sopeutuminen sokkeihin

Hintojen ja palkkojen joustavuutta pidetään usein joustavien valuuttakurssien korvaajana, kanavana sopeutua ulkoiseen negatiiviseen sokkiin rahaliiton maassa.[1] Hintojen ja palkkojen joustavuus on yksi neljästä optimaalisen rahaliiton teorioiden mukaisesta sopeutumismekanismista, jolla voidaan korvata korkojen ja valuuttakurssien sopeuttavaa vaikutusta.[2]

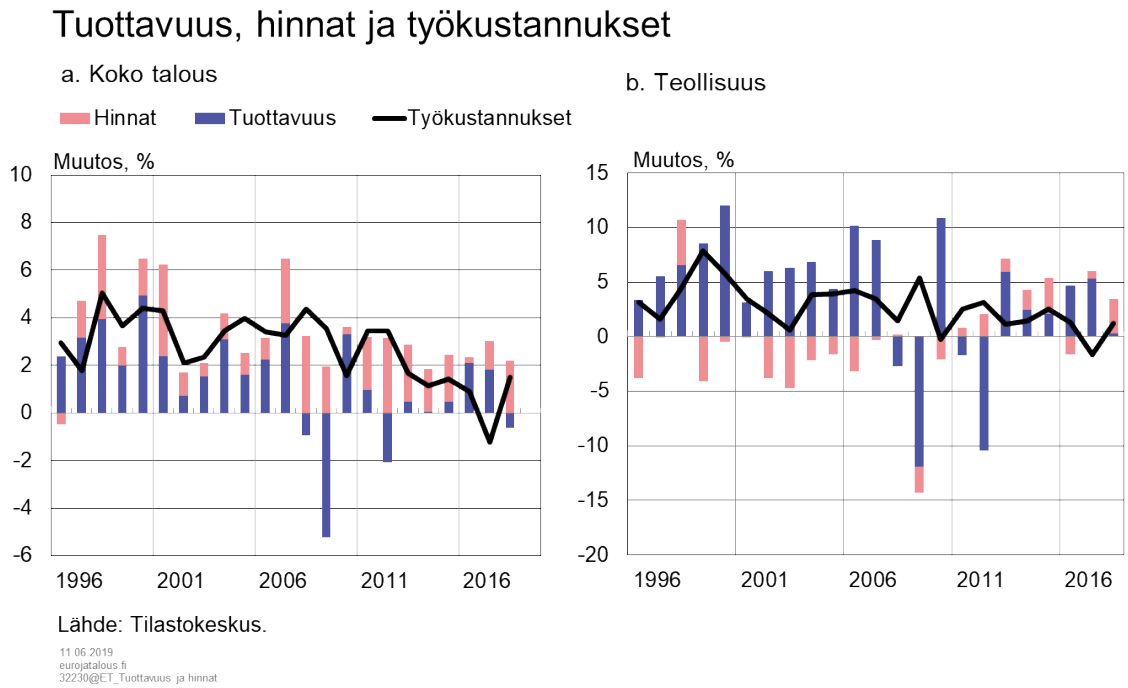
Kilpailukyky- ja kysyntäkanavat talouden sopeutumisessa

Finanssikriisiä seuranneessa taantumassa euroalueen tuotanto supistui ja työttömyys lisääntyi. Blanchardin (2018) mukaan euroalueen velkakriisi osoitti, että rahaliiton arkkitehtuurin kolmas pilari, kuten hän palkanmuodostusta kutsuu, ei ollut riittävän toimiva.[3] Kun maat kohtaavat erilaisia sokkeja eikä työvoima juuri liiku maasta toiseen, palkkojen ja hintojen pitäisi olla joustavia ja auttaa maita palaamaan takaisin tasapainoon. Kaikkialla euroalueella näin ei kuitenkaan tapahtunut, ja sen vuoksi sopeutuminen negatiivisiin sokkeihin on eräissä maissa ollut kivuliasta.

Palkkojen joustavuuden potentiaalista merkitystä talouden sopeutumiskanavana voidaan havainnollistaa käymällä läpi yksinkertaisen pienen avotalouden mallin toimintamekanismeja (kuvio 1).

Talouden sopeutuminen esimerkiksi kilpailukyvyn heikkenemiseen ja siitä johtuvaan vientikysynnän supistumiseen pienessä rahaliittoon kuuluvassa maassa tapahtuu usean vaiheen kautta. Tällaisen häiriön seurauksena tuotanto supistuu ja työttömyys kasvaa. Korkeampi työttömyys johtaa reaalipalkkojen laskuun, mikä puolestaan johtaa hintojen laskuun. Hintojen lasku parantaa osaltaan maan kilpailukykyä, vahvistaa vientikysyntää ja kohentaa työllisyyttä.

Kuvio 1.

Tämän *kilpailukykyvaikutuksen* ohella palkkojen lasku vaikuttaa myös kahdella tavalla kokonaiskysyntää supistavasti. Mikäli palkkojen aleneminen ei kompensoidu työllisyyden lisäyksellä, se johtaa kotitalouksien ostovoiman heikkenemiseen ja siten kotimaisen kulutuskysynnän vaimenemiseen. Lisäksi negatiivisesta kysyntähäiriöstä syntyvä palkka- ja hintakehityksen hidastuminen johtaa reaalikoron nousuun, kun rahaliiton keskuspankin asettama yhteinen nimelliskorko ei reagoi yhden pienen jäsenvaltion hintakehityksen vaimeuteen. Myös tämän *reaalikorkovaikutuksen* vuoksi kotimainen kysyntä heikkenee.[4]

Lähtökohtaisesti kilpailukykyvaikutus kasvattaa kokonaiskysyntää ja ostovoima- ja reaalikorkovaikutukset supistavat sitä. Näiden kanavien suhteellisesta merkityksestä on esitetty

erilaisia tutkimustuloksia. Se, kuinka paljon ostovoima- ja reaalikorkovaikutus vaimentavat kokonaiskysynnän kasvua, riippuu monesta tekijästä, mm. siitä, kuinka voimakkaasti kulutus ja investoinnit reagoivat reaalikoron muutoksiin, kuinka joustavia hinnat ovat, kuinka paljon työllisyys reagoi muutoksiin palkoissa ja kuinka merkittävät suhteelliset osuudet vientikysynnällä ja kotimaisella kysynnällä on kokonaiskysynnästä.

Itsenäistä rahapolitiikkaa harjoittavassa maassa palkkojen lasku ja inflaation hidastuminen johtaisivat yksinkertaisessa teoriakehikossa rahapolitiikan kevenemiseen ja reaalikoron laskuun, eli vaikutus niin ulkoiseen kuin kotimaiseen kysyntään olisi positiivinen.

Toimiiko palkkojen joustavuus talouden sopeutumismekanismina?

Tutkimuskirjallisuudessa on esitetty näkemyksiä, jotka kyseenalaistavat palkkojen joustavuuden tehokkaana sopeutumiskanavana rahaliittoon kuuluvassa maassa. Osa näistä näkemyksistä korostaa eri vaikutuskanavien suhteellista voimakkuutta, osa taas itse palkkojen joustavuutta.

Esimerkiksi Galín ja Monacellin (2016) mukaan palkkojen joustavuus ei vallitsevasta käsityksestä poiketen ole erityisen tehokas sopeuttamismekanismi rahaliitossa. Tämä johtuu edellä mainitusta kokonaiskysyntää vaimentavasta reaalikoron noususta, joka kumoaa kilpailukykykanavan positiivista vaikutusta työllisyyteen ja yksityiseen kulutukseen.[5] Galín ja Monacellin (2016) mukaan palkkojen joustavuutta reaktiona negatiiviseen sokkiin olisi tästä syystä täydennettävä kokonaiskysyntää tukevalla talouspolitiikalla. Tällä olisi hintoja nostava ja siten reaalikorkoa alentava vaikutus. Rahaliiton tapauksessa elvyttävä finanssipolitiikka voisi toimia tässä roolissa.

Reaalikoron roolista on kirjallisuudessa erilaisia näkemyksiä. Malleissa, joissa on eteenpäin katsovia toimijoita, kokonaiskysyntäreaktio riippuu koko korkourasta eikä pelkästään lyhyen koron käyttäytymisestä (Woodford 2003). Corsetti ym. (2011) osoittavat, että hintoja alaspäin painavan häiriön seurauksena myös pitkä reaalikorko reagoi. Toisin kuin lyhyt reaalikorko, se laskee, sillä kuluttajat odottavat inflaation nopeutuvan tulevaisuudessa. Pitkän reaalikoron lasku tukee kulutuskysyntää ja kumoaa sitä kulutusta vaimentavaa vaikutusta, joka lyhyen reaalikoron nousulla on. Tämän perusteella Galín ja Monacellin (2016) esiin nostama skenaario, jossa reaalikorkovaikutus merkittävästi heikentäisi kilpailukykyvaikutusta, näyttää epätodennäköiseltä. Corsettin ym. (2011) analyysi tukisi siis perinteistä käsitystä, jonka mukaan palkkojen jousto olisi rahaliiton jäsenvaltiossa tehokas sopeutumiskeino kohdattaessa negatiivisia yllätyksiä. Tämä tarkoittaisi vastaavasti myös sitä, että finanssipolitiikka olisi suhteellisen tehoton elvytyskeino nimenomaan rahaliiton jäsenvaltiossa.

Domenech ym. (2016) tutkivat empiirisesti palkkojen joustavuuden vaikutusta Espanjan talouteen, kun se sopeutui velkakriisiin vuoden 2012 jälkeen. Tulosten mukaan työmarkkinauudistuksilla, joilla oli työkustannuksia alentava vaikutus, oli myönteinen vaikutus tuotantoon ja työllisyyteen. Ne vahvistivat myös kustannuskilpailukykyä ja vaihtotasetta. Työmarkkinauudistukset paransivat kuitenkin myös yleisesti työmarkkinoiden toimintaa, joten tulokset eivät perustu pelkästään palkkojen joustavuuden hyötyihin.

Palkkojen joustavuus käytännössä

Palkkojen joustoa sopeutumiskanavana on epäilty teoreettisten argumenttien ohella myös siksi, että työttömyyden kasvulla on havaittu todellisuudessa olevan vain rajallinen vaikutus palkkoihin. Lisäksi, vaikka palkat joustaisivatkin, palkkojen muutosten välittyminen hintoihin on ollut viime vuosina yllättävän heikkoa (Blanchard 2018).

Tutkimuskirjallisuudessa on esitetty runsaasti kansainvälistä näyttöä palkkojen joustamattomuudesta alaspäin (mm. Dickens ym. 2007[6], Messina ym. 2010[7], Holden ja Wulfsberg 2014).[8] Yritykset reagoivat heikkoon suhdannetilanteeseen tyypillisesti työllisten määrää tai työtunteja vähentämällä, kun taas palkkojen sopeuttaminen on vähäisempää (esim. Fabiani ym. 2010, Fabiani ym. 2015, Izquierdo ym. 2017).

Eri maissa havaittu yhteinen piirre on, että tavanomaisessa laskusuhdanteessa talouden sopeutumisen edellyttämät palkkojen alennukset ovat jääneet toteutumatta ja sen sijaan on toteutettu vain palkkojen ”jäädytys”. Tämä viittaa nimellispalkkajäykkyyteen. Vastaavasti palkkojen alentaminen vain vallitsevan tai odotetun inflaatiovauhdin suuruiseksi viittaa reaalipalkkajäykkyyteen. Palkan alentamiseen liittyvä jäykkyys saattaa kuitenkin vähentyä merkittävästi suurten negatiivisten häiriöiden tapauksessa. Se väheni voimakkaasti maissa, joissa BKT supistui kriisivuosina 10 % tai enemmän, esimerkiksi Virossa vuosina 2008–2009 sekä Kreikassa ja Kyproksella vuosina 2010–2013 (Izquierdo ym. 2017).[9]

Suomestakin on tutkimusnäyttöä palkkajäykkyydestä. Böckermanin ym. (2010) ja Vainiomäen (2017) mukaan suomalaisia työmarkkinoita luonnehtii tavallisesti merkittävä reaalipalkkajäykkyys, mutta syvien taantumien aikana palkkojen annetaan joustaa. Böckermanin ym. (2010) mukaan reaalipalkkajäykkyyden asettama rajoite palkanmuodostukselle hellitti 1990-luvun laman aikana, mutta nimellispalkkajäykkyys muodostui palkkojen laskua rajoittavaksi perälaudaksi. Vainiomäen (2017) mukaan reaalipalkan laskut yleistyivät finanssikriisin jälkeisen taantuman aikana Suomessa. Myös Kotilaisen (2018) mukaan palkanmuodostus on ollut joustavampaa finanssikriisin jälkeisessä taantumassa.

Välittyvätkö palkkojen muutokset hintoihin?

Tutkimuskirjallisuudessa on esitetty erilaisia tuloksia palkkojen ja hintojen välisestä yhteydestä. Yhdysvaltalaisiin aineistoihin perustuvassa tutkimuksessa on suhtauduttu epäilevästi työkustannusten ja inflaation yhteyteen, etenkin lyhyellä aikavälillä. Näissä tutkimuksissa ei ole yksiselitteisiä empiirisiä tuloksia siitä, seuraavatko palkat hintoja vai hinnat palkkoja (ks. esim. Knotek ja Zaman 2014, Bidder 2015). Tulokset ovat myös vaihdelleet tarkasteltavan ajanjakson mukaan (esim. Mehra 2000, Emery ja Chang 1996, Peneva ja Rudd 2017).

Euroalueen osalta esimerkiksi Bobeica ym. (2019) esittävät empiiristä evidenssiä palkkojen ja hintojen välisestä yhteydestä vuosilta 1985–2018. Tutkimuksen mukaan työkustannukset välittyvät hintoihin todennäköisemmin silloin, kun talous kohtaa kysyntäsokkeja kuin tarjontasokkeja. Välittyminen on yleisesti heikompaa hitaan inflaation kuin nopean inflaation oloissa.

Druantin ym. (2012) mukaan laajassa euroalueen maita koskeneessa yrityskyselyssä on näyttöä palkkojen muutosten välittymisestä hintoihin. Palkat muuttuvat harvemmin kuin hinnat, ja etenkin palkkojen muutokset tapahtuvat tyypillisesti tiettynä aikana vuodesta (yleensä tammikuussa). Yritykset, joilla työkustannusten osuus kokonaiskustannuksista on suuri, raportoivat hintojen ja palkkojen muutoksella olevan tiivis yhteys ja hintoja muutettavan harvemmin. Hinnat ovat joustavampia silloin kun yrityksen kohtaama kilpailu on voimakasta ja työehtosopimusten kattavuus sekä irtisanomissuojan taso ovat suhteellisen alhaiset. Hinnat ovat jäykempiä yrityksissä, joiden työntekijöistä suuri osa on korkeasti koulutettuja. Druantin ym. (2012) tutkimuksessa löydetään tilastollisesti merkitsevää evidenssiä palkkojen muutosten vaikutuksesta hintojen muutokseen, mutta toiseen suuntaan näyttö ei ole tilastollisesti merkitsevää. Yli 60 % yrityksistä ilmoittaa toimintastrategiakseen hintojen nostamisen, jos ne kohtaisivat odottamattoman pysyvän palkkojen nousun.

Pidemmällä aikavälillä palkanmuodostus määrittää keskeisesti kilpailukyvyn kehitystä

Edellä pohdittiin, joustavatko palkat alaspäin, jos taloudessa kohdataan negatiivisia yllätyksiä, ja onko tämä tehokas sopeutumismekanismi. Lyhyen aikavälin sopeutumisella on yhteys myös pitkän aikavälin kehitykseen. Jos palkat eivät jousta alaspäin, kun taloutta kohtaa tuotannon supistumiseen johtava ulkoinen häiriö, niin työttömyys uhkaa kasvaa ja pitkittyä. Pitkällä aikavälillä palkanmuodostuksella on keskeinen merkitys rahaliiton jäsenvaltiossa myös siksi, että tuottavuuden tai muiden maiden kustannusten kasvun ylittävä työkustannusten nousu johtaa kustannuskilpailukyvyn heikkenemiseen eikä nimellinen valuuttakurssi reagoi. Tämä voi vaarantaa

talouden avoimen sektorin menestymisen kansainvälisillä markkinoilla ja syödä pitkän aikavälin kasvumahdollisuuksia.

Kilpailukykykanavan toimintaa määrittävät keskeisesti talouden hinnan- ja palkanmuodostusmekanismit. Jos hinnat ja palkat ovat jäykät, niin sekä kysyntä- että tarjontahäiriöt aiheuttavat voimakkaampia BKT:n ja työllisyyden suhdannevaihteluja kuin joustavien hintojen ja palkkojen tapauksessa. Päätulos teoreettisista tarkasteluista kuitenkin yleensä on, että huolimatta hintajäykkyyksistä talous palaa tuotannon supistumiseen johtavan väliaikaisen sokin jälkeen ennen pitkää aina tasapainoon heikkenevän reaalisen valuuttakurssin, eli paranevan kilpailukyvyn kautta[10].

Galín ja Monacellin (2016) aiemmin esiin tuodun argumentin mukaan reaalikoron nousu vaimentaa tätä kilpailukyvyn kautta tapahtuvaa sopeutumista silloin, kun maalla ei ole omaa rahapolitiikkaa tai rahapolitiikkaa rajoittaa korkojen nollaraja. Heidänkin mukaansa kuitenkin, jos palkkoja ja työkustannuksia alennetaan pysyvästi tilanteessa, jossa kilpailukyky on heikentynyt, niin sekä työllisyys että vaihtosuhde paranevat jonkin verran. Eli kilpailukykykanavan vientiä ja BKT:ta vauhdittava vaikutus on suurempi kuin kotimaista kysyntää heikentävät ostovoima- ja reaalikorkovaikutukset. Pitkällä aikavälillä vaikutukset ovat lisäksi samat riippumatta siitä, onko maa rahaliiton sisällä vai sen ulkopuolella, vaikka lyhyellä aikavälillä vaikutukset ovat erilaisia.

Euroalueen olemassaoloaikana sen jäsenvaltioiden välillä on esiintynyt pitkäaikaisia inflaatio-, kilpailukyky- ja vaihtotase-eroja, joita on selitetty mm. sillä, että kilpailukyvyn kautta toimiva sopeutumismekanismi ei ole toiminut tehokkaasti. Carlin (2013) puolestaan esittää, että talous voi ajautua hyvin pitkäaikaisesti tai jopa pysyvästi pois tasapainouraltaan, jos inflaatio-odotukset ovat taaksepäin katsovia. Tällaisessa tapauksessa negatiivisen palkka- ja hintakehityksen seurauksena inflaatio-odotukset laskisivat ja reaalikorko nousisi sen vuoksi. Taustalla vaikuttaisi edelleen myös mekanismi, jonka kautta kilpailukyvyn paraneminen vauhdittaisivat tuotannon kasvua. Mikään ei kuitenkaan tällaisten inflaatio-odotusten tapauksessa takaisi, että talous palaisi tasapainoon.[11]

Kilpailukyvyn parantaminen sisäisen tai fiskaalisen devalvaation avulla

Palkkojen joustamista alaspäin on tarjottu usein ratkaisuksi edellä kuvattuihin, pysyvämpiin epätasapainoihin, kuten heikentyneeseen kilpailukykyyn ja korkeaan työttömyyteen. Yksipuolisesti yhden maan palkkakehitystä hidastavia tai palkkoja alentavia politiikkatoimia kutsutaan sisäiseksi devalvaatioksi tai fiskaaliseksi devalvaatioksi, jos ne rahoitetaan veroja korottamalla.[12]

Empiirisesti tällaisten sisäisten ja fiskaalisten devalvaatioiden vaikutuksia tuotantoon ja työllisyyteen on vaikea arvioida. Tapauksia on suhteellisen vähän, ja vaikutuksia talouteen on vaikea eristää muista tapahtumista ja talouspoliittisista toimenpiteistä. Mallitarkasteluissa päädytään tyypillisesti tulokseen, jossa fiskaalisten devalvaatioiden vaikutukset työllisyyteen ja tuotantoon ovat positiivisia, mutta varsin pieniä. Tämä tulos on siis linjassa Galín ja Monacellin (2016) pysyvää työkustannusten alentamista koskevien tulosten kanssa.

Hinta- ja palkkajäykkyydet vaikuttavat keskeisesti talouden lyhyen aikavälin dynamiikkaan ja fiskaalisten devalvaatioiden lopputuloksiin. Jos kotimaiset hinnat ovat hyvin jäykät, palkkakustannusten alentaminen näkyy vasta hyvin hitaasti hinnoissa. Jäykkien hintojen tapauksessa nimellispalkkojen alentaminen, jolla pyritään tuotantokustannusten alentamiseen, supistaa merkittävästi reaalipalkkaa. Tämä leikkaa yksityisen sektorin ostovoimaa ja yksityistä kulutusta lyhyellä aikavälillä. Jos palkkakustannusten aleneminen ei heijastu kotimaisen tuotannon hintaan, myöskään vientihinnat eivät alene. Tällöin vaikutus kilpailukykyyn voi jäädä hyvin pieneksi.[13]

Rahaliitossa olevalle pienelle maalle fiskaalisen tai sisäisen devalvaation lyhyen aikavälin mahdollisia negatiivisia kysyntävaikutuksia ei voida lieventää nimelliskorkoa alentamalla, joten reaalikorko nousee saman verran kuin inflaatio hidastuu. Tämä reaalikoron kotimaista kysyntää vaimentava vaikutus koskee siis myös tilanteita, joissa rahaliiton maa pyrkii parantamaan kilpailukykyään sisäisen tai fiskaalisen devalvaation keinoin.

Kilpailukykyerot euroalueella

Estrada, Galí ja López-Salido (2013) tarkastelevat euroalueen maiden lähentymistä työttömyys- ja vaihtotasetilastojen näkökulmasta ja pohtivat kilpailukyvyn roolia tässä kehityksessä.

Vaihtotaseen yhteys kustannuskilpailukykyyn ja siten palkanmuodostukseen on läheinen, sillä vaihtotase kuvaa tavaroiden ja palveluiden viennin arvon ja tuonnin arvon erotusta, johon puolestaan kustannuskilpailukyky vaikuttaa olennaisesti. Euroalueen vaihtotaseiden ja myös työttömyysasteiden tarkastelu osoittaa, että euroaikana on koettu kaksi hyvin erilaista ajanjaksoa. Finanssikriisiä edeltävänä aikana vaihtotase-erot kasvoivat Estradan ym. (2013) mukaan euroalueella huomattavasti enemmän kuin muissa edistyneissä talouksissa. Vuoden 2007 jälkeen erot ovat kuitenkin miltei hävinneet, sillä finanssikriisin jälkeen alijäämiä kerryttäneiden maiden alijäämät pienenivät. Sen sijaan ne maat, Suomea lukuun ottamatta, joilla oli ennen finanssikriisiä ylijäämä, ovat edelleen ylijäämäisiä.

Estrada ym. (2013) osoittavat, että yksikkötyökustannuksilla mitattu kilpailukyky on ollut keskeinen selittävä tekijä euroalueen maiden vaihtotaseiden kehityksessä, erityisesti

finanssikriisin jälkeen. Alijäämiä kerryttäneet maat alensivat yritysten palkkakustannuksia ja paransivat kustannuskilpailukykyään. Kilpailukykyerojen supistuminen on pienentänyt myös euroalueen sisäisiä vaihtotaseen epätasapainoja finanssikriisin jälkeen, sillä kustannuskilpailukyvyn paraneminen entisissä alijäämämaissa on parantanut viennin ja heikentänyt tuonnin edellytyksiä.

Finanssikriisiä edeltävän vuosikymmenen aikana euroalueen maiden työttömyysasteet lähentyivät toisiaan, mutta vuoden 2008 jälkeen työttömyysasteet ovat euroalueella eriytyneet ja eriytyminen on ollut huomattavasti voimakkaampaa kuin muissa kehittyneissä maissa. Myös tämä viittaa siihen, että eriytyminen voi johtua palkanmuodostukseen liittyvistä tekijöistä. Palkkojen eli työn hinnan erilainen sopeutuminen tuotannon vaihteluihin voi vaikuttaa erilaiseen sopeutumiseen työn määrässä. Gächter ym. (2017) tutkivat palkkakehityksen merkitystä euroalueen maiden lähentymisessä. Heidän mukaansa erot palkkojen kasvuvauhdissa euromaiden välillä ovat johtaneet euroalueen maiden suhdannevaihtelujen eriytymiseen, toisin kuin optimaalisen valuutta-alueen teoria suosittelisi.

Gächter ym. (2017) havaitsevat, että euroalueella yhteisvaluutan alkuvuosina 1999–2008 niissä maissa, joissa nimellisten yksikkötyökustannusten kasvu oli nopeinta, myös BKT:n kasvu oli voimakkainta, mutta vaihtotaseen alijäämä oli myös suurinta. Tämä olisi yhdenmukaista sen väitteen kanssa, että työkustannusten nousu vahvisti tuona aikana kotitalouksien kulutusta ja kokonaiskysyntää enemmän kuin heikkenevä kilpailukyky sitä supisti.

Gächter ym. (2017) huomauttavatkin, että kilpailukyky- ja kotimaisen kysyntäkanavan vaikutukset ajoittuvat eri tavoin. Huolimatta samankaltaisesta tuottavuuskehityksestä euroalueen ydinmaissa ja reuna-alueen maissa ennen finanssikriisin alkua, nimelliset yksikkötyökustannukset kasvoivat euroalueen reunamaissa ydinmaita nopeammin. Tämä johti ulkoisen kilpailukyvyn heikkenemiseen, mutta samalla ostovoima kasvoi ja reaalikorot alenivat. Kotimainen kysyntä reagoi nopeasti ostovoiman kasvuun ja reaalikorkojen laskuun. Kustannuskilpailukyvyn heikentyminen puolestaan heijastuu vasta viiveellä nettovientiin.[14]

Kustannuskilpailukyvyn rinnalle keskeisiksi vaikuttaviksi tekijöiksi euroalueen vaihtotaseiden kehityksessä nousevat Estradan ym. (2013) mukaan reaalinen kilpailukyky ja erityisesti sen innovaatioihin, yritysympäristöön, hyödykemarkkinoiden tehokkuuteen ja teknologiseen kehitykseen liittyvät osa-alueet. Vaihtotaseiden kehityksen syiden identifiointi on tärkeää, sillä vaihtotaseen alijäämä ei aina ole seurausta kilpailukykyongelmista, vaan voi johtua myös muista tekijöistä, jotka aiheuttavat koko talouden rahoitusasemaan muutoksia. Sekä kilpailukyvyn muutokset että vaihtotaseen vaihtelut voivat heijastaa sopeutumista talouden perustekijöiden muutoksiin, jotka näkyvät muutoksina koko kansantalouden yhteenlasketussa säästämishalukkuudessa.

Euroalueen tapauksessa näyttää kuitenkin siltä, että erot kilpailukykykehityksessä pitkälti selittävät myös vaihtotaseiden erilaista kehitystä. Tämä korostaa palkanmuodostusjärjestelmän merkitystä myös ulkoisen tasapainon kannalta, vaikka oma osansa on myös reaalisella kilpailukyvyllä ja tuottavuudella.

Palkanmuodostus ja kilpailukyky Suomessa

Palkanmuodostusjärjestelmän tulisi pitkällä aikavälillä tukea talouden tasapainoista kasvua. Talouden tasapainoisen kasvun kanssa sopusoinnussa oleva palkkojen nousuvauhti voidaan puolestaan johtaa tavoitteesta, joka palkanmuodostukselle asetetaan.

Rahaliiton pienelle jäsenvaltiolle, kuten Suomelle, jolla ei ole omaa kelluvaa valuuttakurssia, kustannuskilpailukyvyn säilyttäminen on keskeinen tavoite, sillä se luo edellytykset avoimen sektorin menestymiselle ja siten työpaikkojen ja arvonlisän kasvulle. Kustannuskilpailukyvyllä voidaan nähdä olevan sellainen ”tasapainotaso”, jolla tuotannon ja työllisyyden edellytykset talouden avoimella sektorilla ovat pidemmän aikavälin trendinsä mukaiset.[15]

Suomen ja usean muun euroalueen maan kokemus osoittaa, että ulkoinen kilpailukyky voi pitkäaikaisesti heikentyä ilman että talouskehitys siitä välittömästi kärsisi. Nimellinen korko tai valuuttakurssi ei rahaliiton maassa reagoi kustannustason liialliseen nousuun ja kilpailukyvyn heikentyminen heijastuu vasta viiveellä nettovientiin. Samalla ostovoiman kasvu ja reaalikoron aleneminen vauhdittavat kotimaista kysyntää. Pitkällä aikavälillä kilpailukyvyn heikkeneminen alkaa kuitenkin heikentää talouden avoimen sektorin toimintaedellytyksiä ja sitä kautta kokonaistuotannon ja työllisyyden kasvua. Kilpailukyvyn korjaaminen tilanteessa, jossa on ajauduttu kauas tasapainosta, on hankalaa niin tuottavuuskasvua vauhdittamalla kuin työkustannuksia alentamallakin. Tämän vuoksi on tärkeää huolehtia siitä, ettei kilpailukyky pääse pitkäaikaisesti heikkenemään.

Kustannuskilpailukyvyn säilyttäminen on siten perusteltua ottaa lähtökohdaksi, kun tarkastellaan, minkälainen palkkojen nousuvauhti on sopusoinnussa talouden tasapainoisen kasvun kanssa. Tällöin on tuottavuuden ja hintakehityksen lisäksi huomioitava myös työkustannusten ja työn tulo-osuuden kehitys keskeisissä kilpailijamaissa ennen kuin voidaan päätellä, tukeeko palkanmuodostus talouden tasapainoista kasvua.

Tuottavuus ja hinnat perinteisinä palkkakehityksen mittareina

Perinteiset palkkanormit perustuvat talousteorian mukaiseen lainalaisuuteen, jonka mukaan reaalipalkat seuraavat pitkällä aikavälillä kilpailullisilla markkinoilla työn tuottavuuden kasvua. Tämän ajattelun mukaan palkat voivat toisin sanoen kasvaa tuottavuuskasvun ja hintojen nousun

verran ilman, että työllisyys heikkenee.

Palkkanormit ovat historiassa olleet epäsuorasti esillä suomalaisessa tulopolitiikassa toisin kuin mm. Ruotsissa, jossa normi on eksplisiittisempi, kansainväliselle kilpailulle alttiin tehdasteollisuuden asettama normi (industriavtal) koko talouden palkanmuodostukselle, jota muut sektorit seuraavat. Reaalipalkkojen ja tuottavuuden yhteys on kuitenkin Suomessakin jossain määrin ohjannut palkanmuodostuksesta käytävää keskustelua.

Perinteiset palkkanormit perustuvat kaikki jonkinlaiseen ennustettuun tuottavuuden kasvun ja inflaation yhteismäärään. Kun palkkojen nousua käytännössä arvioidaan tuottavuuteen ja hintojen nousuun perustuvien normien avulla, on otettava kantaa kolmeen keskeiseen kysymykseen. Mitä tuottavuuskäsitettä käytetään, määritelläänkö normi koko taloudelle vai vain avoimelle sektorille, ja mikä hintakäsite on mielekkäin. Esimerkiksi Ruotsissa käytössä oleva Konjunkturinstitutetin mittari määritellään tehdasteollisuuden tuottavuuskasvun ja tehdasteollisuuden arvonlisäyksen hinnan yhteismääränä.[16]

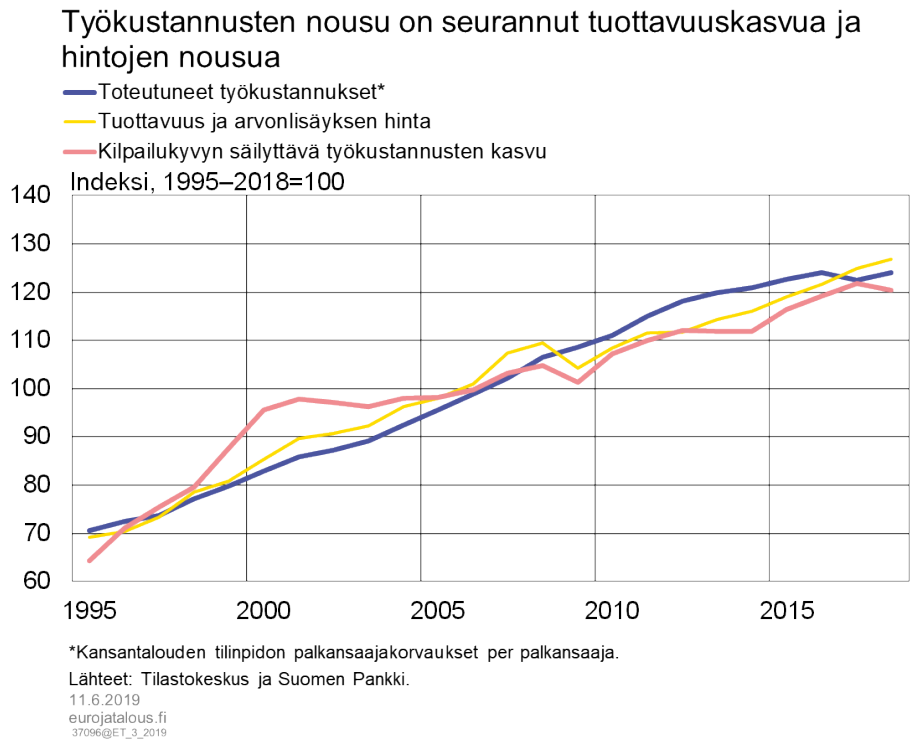
Yksinkertaisimmassa normiajatteluun perustuvassa viitekehyksessä työvoimakustannukset voivat siis kasvaa keskimäärin saman verran kuin tuottavuuden ja arvonlisäyksen hinnan yhteismäärä, ilman että syntyy paineita työmarkkinoille. Työvoimakustannusten tuottavuuden ja hintojen mukaisen nousuvauhdin ajatellaan kuvaavan samalla sellaista työvoimakustannusten kasvua, joka ei heikennä yrityssektorin kannattavuutta, sillä kansantalouden tilinpidossa myös kannattavuus määräytyy tuottavuuden, työvoimakustannusten sekä lopputuote- ja panoshintojen erotuksen perusteella. Tällöin jää kuitenkin huomioimatta yksikkötyökustannusten mahdollinen hitaampi kehitys Suomen kauppakumppanimaissa ja euron kurssin mahdollinen vahvistuminen, jotka voivat Suomen kustannuskilpailukyvyn heikkenemisen myötä vaikuttaa negatiivisesti vientimenestykseen ja siten koko talouden työpaikkoihin ja arvonlisäykseen.

Toteutunut työkustannusten kehitys Suomessa

Pitkällä aikavälillä työvoimakustannukset ovat Suomessa koko talouden tasolla nousseet suunnilleen tuottavuuskasvun ja hintojen nousun mukaisesti, vaikka yksittäisinä vuosina ne ovat voineet erota toisistaan huomattavasti (kuvio 2a). 2000-luvun alkupuolella työkustannukset eivät nousseet yhtä nopeasti kuin tuottavuus ja hinnat, ja toisaalta finanssikriisin jälkeen työkustannukset kasvoivat pitkään nopeammin kuin koko talouden tuottavuus ja hinnat. Keskeisesti tähän kehitykseen on vaikuttanut sähkö- ja elektroniikkateollisuuden ensin poikkeuksellisen hyvä ja sitten poikkeuksellisen huono tuottavuus. Huomionarvoista on, kuinka nopeasti tuottavuus supistui vuonna 2009, kun BKT supistui jyrkästi, mutta työllisyyden heikentyminen jäi paljon maltillisemmaksi. Finanssikriisin jälkeen heikosti kehittynyt tuottavuus

on osaltaan vähentänyt mahdollisuuksia nostaa palkkoja verrattuna 2000-luvun alkuvuosiin. Ennen finanssikriisiä koko talouden tuottavuus kasvoi vuosittain keskimäärin 2,7 %, ja vuoden 2012 jälkeen tuottavuuskasvu on ollut keskimäärin 0,7 % vuodessa.

Kuvio 2.

Keskeinen kysymys on, arvioidaanko palkkakehitystä koko talouden tasolla vai vientiteollisuuden näkökulmasta. Pohjoismaisessa palkanmuodostuksessa on yleisesti hyväksytty malli, jossa vientiteollisuudella on normeeraava rooli. Perustelu tälle mallille on, että vientiteollisuus kohtaa kansainvälisen kilpailun eikä voi siten siirtää työkustannusten nousua hintoihin, joten sen tulisi asettaa katto koko taloudessa tehtäville palkankorotuksille. Rahaliiton jäsenvaltiossa voi olla erityinen riski, että suljettu sektori saa ”liian” hyvän neuvotteluvoiman, koska vastassa ei ole sen enempää oma keskuspankki kuin kansainvälinen kilpailukaan rankaisemassa liiallisista palkkavaateista (Holden 2005).

Muissa pohjoismaissa talouden avoimella sektorilla eli käytännössä vientiteollisuudella on palkkapolitiikassa ankkurirooli[17]. Jos Suomen työkustannusten nousua tarkastellaan teollisuuden tuottavuuden ja hintojen näkökulmasta, huomataan että muutokset erityisesti tuottavuudessa ovat hyvin suuria, mutta teollisuuden työkustannusten kehitys on puolestaan ollut melko tasaista (kuvio 2b).

Avoimen sektorin tuottavuus supistui jyrkästi finanssikriisissä, ja kaksoistaantuman toinen vaihe

heikensi tuottavuutta lisää. Vientiyritysten työvoimakustannukset eivät juurikaan reagoineet tuottavuuden muutoksiin. Toisaalta niiden nousu jäi tuottavuuskasvua ja hintojen nousua hitaammaksi ennen finanssikriisiä. Rajut lyhyen aikavälin muutokset avoimen sektorin tuottavuudessa merkitsevät sitä, että sen käyttäminen palkanmuodostuksen kiinnekohtana olisi hankalaa ainakin vuositasolla tarkasteltuna. Ennen finanssikriisiä vientiteollisuuden keskimääräinen vuosittainen tuottavuuskasvu ylsi melkein 7 prosenttiin, kun taas vuoden 2012 jälkeen se on jäänyt keskimäärin 3,5 prosenttiin.

Vientiteollisuuden nopea tuottavuuskehitys kasvatti yritysten palkanmaksuvaraa ennen finanssikriisiä samalla kun vientiteollisuuden tuottaman arvonlisäyksen hinta supistui ja kavensi siten osaltaan palkanmaksuvaraa. Kehitys on liitettävissä sähkö- ja elektroniikkateollisuuden erityislaatuiseen kehitykseen Suomessa myös arvonlisäyksen hinnan osalta. Elektroniikkatuotteiden hinnat laskivat pitkään teknologisen kehityksen myötä samalla kun välituotepanosten hinnat kokonaisuudessaan nousivat. Sama ilmiö heijastui Suomen vaihtosuhteen pitkäaikaiseen heikentymiseen 2000-luvun alkupuolella. Vuosien 2009–2012 aikana elektroniikkatuotteiden osuus koko tavaraviennistä supistui merkittävästi ja vaihtosuhteen heikkeneminen pysähtyi. Myös vientiteollisuuden arvonlisäyksen hintakehitys on tämän jälkeen ollut pääasiallisesti positiivista.

Kustannuskilpailukyvyn kannalta olisi hyvä, että palkanmuodostus koko talouden tasolla tukisi viennin kustannuskilpailukykyä. Muutokset vientisektorin kustannuskilpailukyvyssä ovat kuitenkin hyvin suuria mm. siksi, että vientiteollisuuden tuottavuus vaihtelee voimakkaasti. Makrotaloudellisen vakauden kannalta olennaista on se, että vientiteollisuuden kustannuskilpailu pitkällä aikavälillä säilyisi sen sijaan, että sen suuret heilahtelut heijastuisivat lyhyellä aikavälillä palkkakehitykseen.

Avoimen sektorin kustannuskilpailukykyä Suomessa finanssikriisin jälkeisinä vuosina osaltaan heikensi se, että suljetulla sektorilla työkustannukset nousivat avointa sektoria nopeammin. Tämä heijastanee sitä, että suhdannetilanne kotimaisella sektorilla pysyi vientisektoria vahvempana finanssikriisin jälkeisinä vuosina.

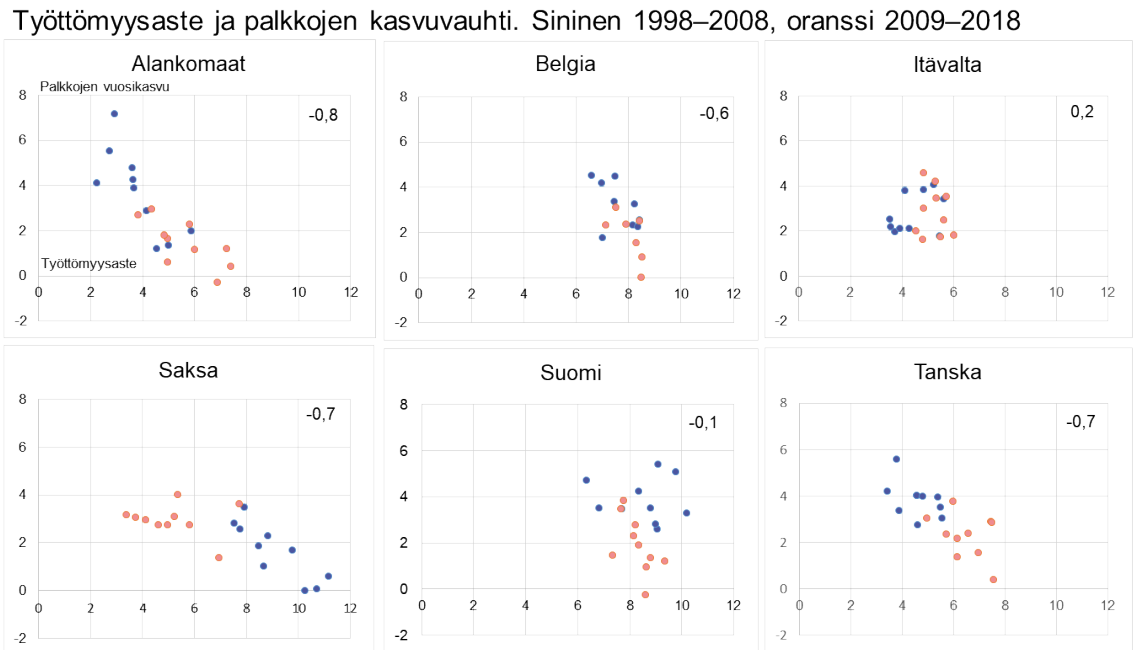
Tuottavuuden ja hintojen kehitys on tärkeä lähtökohta tasapainoisen työkustannuskehityksen arvioinnissa, erityisesti koko talouden tasolla. Keskeinen puute tässä lähestymistavassa on kuitenkin se, että tällöin ei oteta huomioon kehitystä muissa maissa. Suomen kaltaisessa rahaliittoon kuuluvassa avotaloudessa kustannuskilpailukyvyn säilyminen on olennaista talouden tasapainoisen kehityksen kannalta, joten tuottavuus- ja hintakehityksen lisäksi on huomioitava muiden maiden työkustannusten kehitys sekä valuuttakurssi.

Kustannuskilpailukyvyn säilyttävä työkustannusten kehitys

Palkat ja työkustannukset ovat keskeisiä, mutta eivät ainoita osatekijöitä tärkeimmissä kustannuskilpailukyvyn mittareissa. Yksi tällainen mittari on koko talouden vaihtosuhdekorjatut suhteelliset yksikkötyökustannukset. Tämä on yksi neljästä Suomen Pankin käyttämästä keskeisestä kustannuskilpailukyvyn mittarista.[18] Kustannuskilpailukyvyn ja palkanmuodostuksen välistä yhteyttä voidaan havainnollistaa purkamalla kustannuskilpailukyvyn mittareita osatekijöihinsä. On mahdollista myös laskea kustannuskilpailukyvyn säilyttävä työkustannusten kehitys ja verrata sitä toteutuneeseen työkustannusten kehitykseen.

Koko talouden vaihtosuhdekorjatut yksikkötyökustannukset -mittari perustuu nimensä mukaisesti siihen, että suhteellisten yksikkötyökustannusten lisäksi otetaan huomioon vaihtosuhteen eli vientihintojen ja tuontihintojen suhteen kehitys, kun arvioidaan työkustannusten kehityksen tasapainoisuutta.[19] Vaihtosuhde heikentyi Suomessa pitkäaikaisesti ja heikensi siten kustannuskilpailukykyä. Vuoden 2012 jälkeen vaihtosuhde on Suomessa vahvistunut, aivan viime vuosina jopa hieman muita euroalueen maita enemmän (kuvio 3).

Kuvio 3.

Euroalueen tapauksessa erot kilpailukykykehityksessä selittävät pitkälti myös vaihtotaseiden erilaista kehitystä, kuten edellä todettiin, minkä vuoksi palkanmuodostusjärjestelmän merkitys on suuri myös talouden ulkoisen tasapainon kannalta. Ovatko myös Suomen tapauksessa

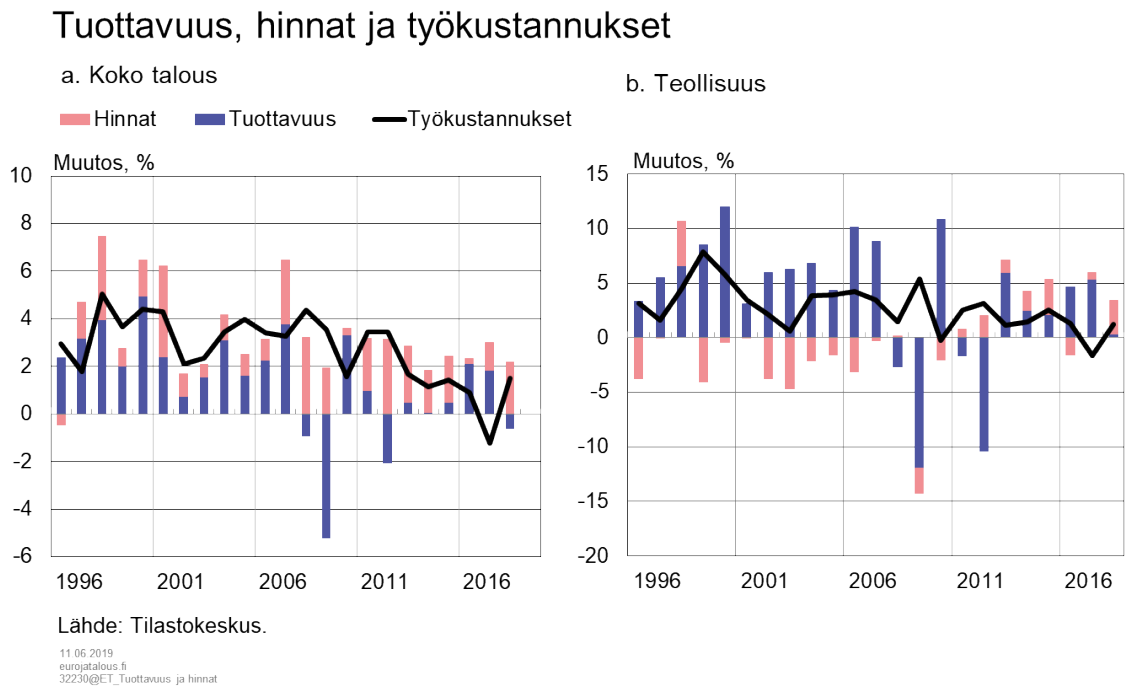
vaihtotaseen kehitykseen vaikuttaneet muutokset yksikkötyökustannuksilla mitatussa kilpailukyvyssä, ja missä määrin palkanmuodostus on vaikuttanut kilpailukykykehitykseen? Kajanoja (2017) tarkastelee ulkoisen tasapainon mittareita ja toteaa niillä olevan läheinen yhteys kustannuskilpailukykyyn.

Palkanmuodostuksen ja kilpailukyvyn suhdetta voidaan puolestaan havainnollistaa vertaamalla toteutunutta työkustannusten nousua laskennalliseen, kustannuskilpailukyvyn ennallaan säilyttävään työkustannusten nousuun. Pitkällä aikavälillä näyttää siltä, että keskimääräiset työkustannukset ovat nousseet suunnilleen saman verran kuin kustannuskilpailukyvyn säilyttävä työkustannusten kasvu (kuvio 4). Kustannuskilpailukyvyn säilyttävä työkustannusten kasvu on johdettu vaihtosuhdekorjatuista yksikkötyökustannuksista muodostetusta kilpailukykyindikaattorista. Huomionarvoista on, että kilpailukyvyn ennallaan säilyttävä työkustannusten kasvu vaihtelee hyvin paljon, kun taas toteutunut työkustannusten kehitys on ollut varsin tasaista. Koska kustannuskilpailukyvyn mittareissa tapahtuu suuriakin muutoksia vuodesta vuoteen, niiden perusteella ei ole syytä tehdä kovin lyhyttä aikaväliä koskevia johtopäätöksiä tasapainoisen talouskasvun kanssa sopusoinnussa olevasta työkustannusten kehityksestä. Keskeistä on sen sijaan se, että työkustannusten kehitys tukisi pidemmällä aikavälillä kustannuskilpailukyvyn säilyttämistä.

Toinen huomionarvoinen seikka on, että toteutunut työkustannusten kehitys on pitkällä aikavälillä ollut melko yhdenmukaista tuottavuuskasvun ja hintojen nousun kanssa. Toisin sanoen reaalipalkat ovat Suomessa jotakuinkin seuranneet tuottavuutta, välillä nousseet hitaammin ja välillä nopeammin.

Kolmas keskeinen huomio on, että kustannuskilpailukyvyn säilyttäminen finanssikriisin jälkeen olisi vaatinut vieläkin maltillisempaa työkustannusten nousua kuin mikä nyt on toteutunut siitä huolimatta, että työkustannukset eivät ole kasvaneet kotimaista tuottavuutta ja hintojen nousua nopeammin. Tämä on seurausta siitä, että työkustannusten nousu on ollut muissakin maissa maltillista, Suomen tuottavuuden kasvu on ollut hitaampaa kuin muissa maissa ja kolmena viime vuonna myös Suomen kauppapainoinen valuuttakurssi on vahvistunut. Toisin sanoen myös muut kuin kotimaiset tekijät ovat tehneet kustannuskilpailukyvyn säilyttämisestä tai parantamisesta hankalaa.

Kuvio 4.

Muuttuva työn tulo-osuus

Talousteorian mukainen yhteys reaalipalkkojen ja tuottavuuden välillä perustuu oletukseen muuttumattomasta tuotantoteknologiasta eli työn tulo-osuuden säilymisestä ennallaan. Viime vuosikymmeninä on kuitenkin kerääntynyt kansainvälistä evidenssiä laskevasta trendistä kehittyneiden maiden työn tulo-osuuksissa. Tällä voidaan ajatella olevan palkansaajien kannalta kielteisiä vaikutuksia, kun talouskasvu ei kasvatakaan täysimääräisesti palkansaajien tuloja. Toisaalta suuri pääoman tulo-osuus voi olla yhteydessä eriarvoisuuteen.

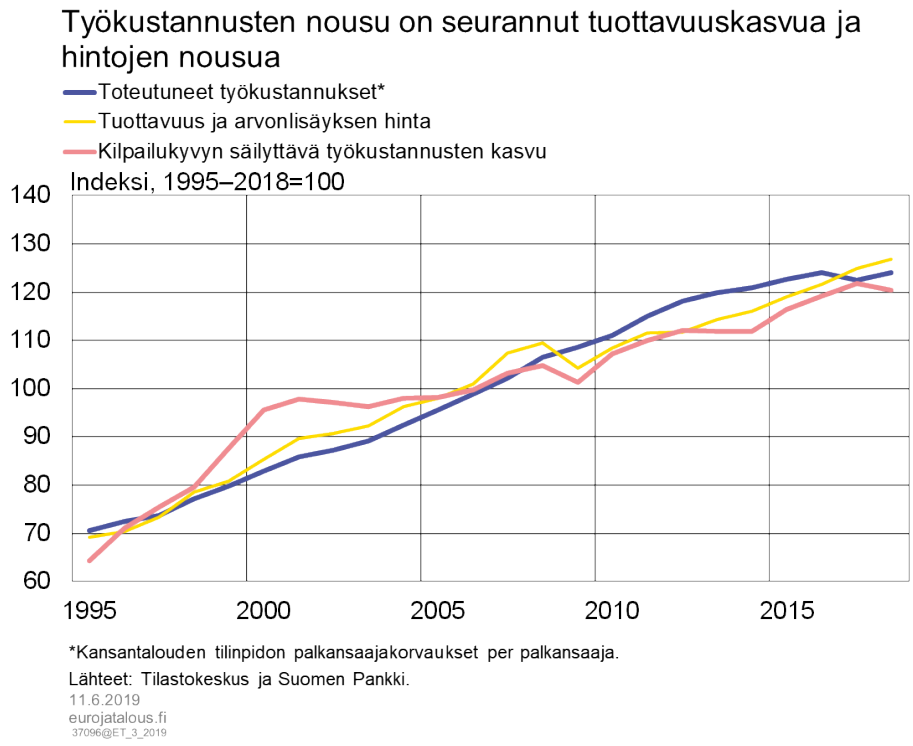
Jos reaalipalkat eivät nouse tuottavuuden tahdissa Suomen keskeisissä kilpailijamaissa samalla kun Suomessa pyritään pitämään työn tulo-osuus ennallaan, Suomen yrityssektorin kannattavuus ja työllistämisedellytykset heikkenevät suhteessa muihin maihin. Tämäkin perustelee osaltaan sitä, miksi on otettava lähtökohdaksi kustannuskilpailukyvyn säilyttäminen, kun arvioidaan talouden tasapainoisen kasvun kanssa sopusoinnussa olevaa palkkakehitystä. Kauppakumppanimaiden mahdollisesti pienenevä työn tulo-osuus heijastuu nimittäin suoraan kustannuskilpailukyvyn mittareihin.

Suomen suurin kauppakumppanimaa on Saksa, ja koko euroalueen osuus Suomen viennistä on yli kolmanneksen. Saksassa työn tulo-osuus supistui jyrkästi rahaliiton alkuaikoina vuosina 1999–2008, mutta on sen jälkeen palautunut lähelle vuoden 1999 tilannettaan (kuvio 5). Myös

euroalueella työn tulo-osuus on muutaman prosenttiyksikön alempi nyt kuin vuonna 1999. Suomessa työn tulo-osuus on palautunut finanssikriisin aikaisesta nopeasta nousustaan ja on nyt samalla tasolla kuin vuonna 1999.

Lyhytaikaiset vaihtelut työn tulo-osuudessa johtuvat pääosin yritysten voittojen voimakkaasta vaihtelusta yli suhdannekierron. Finanssikriisin aikainen työn tulo-osuuden nousu liittyykin siihen, että yritysten voitot vastaavasti supistuivat. Suomessa työn tulo-osuuden kasvu oli kuitenkin muita maita voimakkaampaa ja palautuminen kesti kauan. Sama ilmiö näkyi finanssikriisin jälkeen kustannuskilpailukyvyn indikaattorien huomattavana heikkenemisenä. Pitkäaikaiset erot Suomen ja kauppakumppanimaiden työn tulo-osuuksissa heijastuvat kustannuskilpailukykyyn ja vaikuttavat sitä kautta palkanmuodostuksen reunaehtoihin sekä talouskasvun edellytyksiin. Syitä työn tulo-osuuden trendinomaiselle laskulle monissa kehittyneissä maissa on etsitty mm. globalisaatiosta ja digitalisaatiosta, tulonsiirroista ja verotuksesta, yritysten kasvaneesta markkinavoimasta ja osaamiseroista.

Kuvio 5.

Palkat, kustannuskilpailukyky ja työllisyys

Palkkojen joustavuus vaikuttaa lyhyellä aikavälillä siihen, kuinka paljon työttömyys lisääntyy laskusuhdanteissa. Schmitt-Grohén ja Uriben (2016) mukaan lyhyen aikavälin sopeutumisella on vuorostaan pysyvä vaikutus pitkän aikavälin kehitykseen, sillä suuret suhdannevaihtelut ovat

yhteydessä keskimäärin korkeaan työttömyyteen. Tämä johtuu siitä, että noususuhdanteessa vahvistuva kokonaiskysyntä ajaa palkkoja ylöspäin, mutta alaspäin joustamattomien palkkojen ja kiinteän valuuttakurssin vuoksi reaalipalkat ja reaalinen valuuttakurssi eivät laske tasolle, joka olisi sopusoinnussa täystyöllisyyden kanssa. Tämän seurauksena työttömyys kasvaa laskusuhdanteissa, mutta ei laske vastaavasti noususuhdanteissa. Talouden toimijat ymmärtävät tämän, mutta ovat liian pieniä estämään tehottoman suuren palkkojen nousun noususuhdanteessa. Kiinteän valuuttakurssin maissa palkkojen nousun pitäminen maltillisena noususuhdanteessa olisi Schmitt-Grohén ja Uriben (2016) mukaan hyödyllistä, sillä se lieventäisi laskusuhdanteessa syntyvää työttömyysongelmaa.

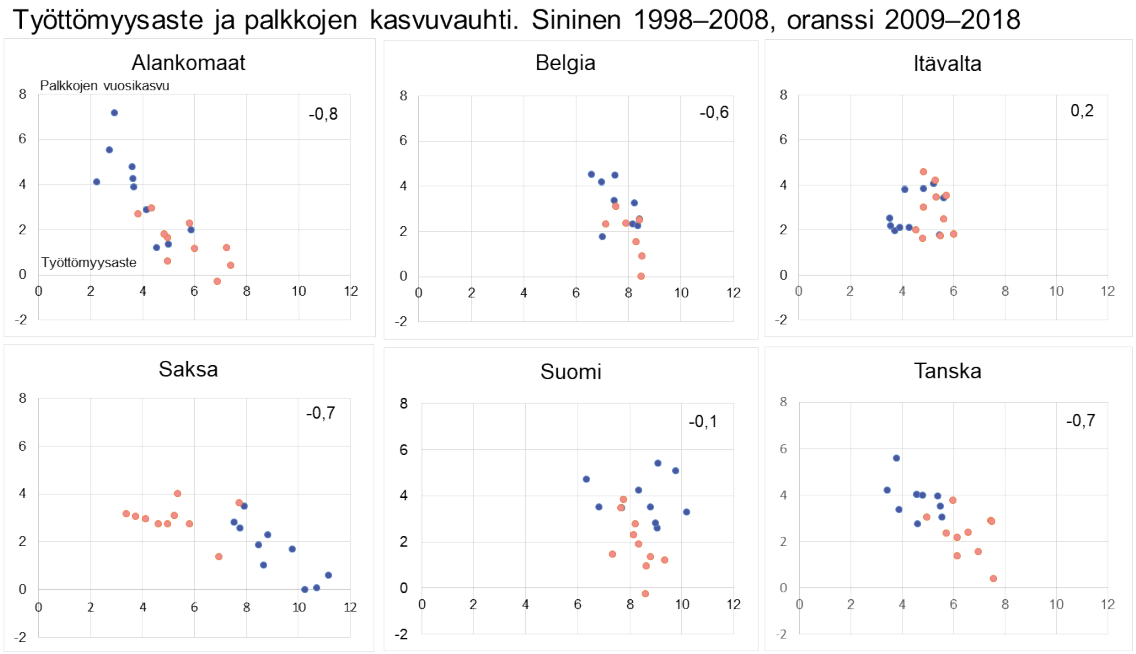
Pitkällä aikavälillä tuottavuutta nopeampi palkkojen nousu voi niin ikään näkyä kustannuskilpailukyvyn heikkenemisenä ja sitä kautta työttömyyden kasvuna. Palkkojen muutosten tai kustannuskilpailukyvyn vaikutuksia työllisyyteen ja työttömyyteen on kuitenkin hyvin vaikeaa tutkia empiirisesti koko talouden tasolla. Palkkojen, kilpailukyvyn ja työllisyyden toteutuneet muutokset voivat tästä huolimatta antaa jotain indikaatiota niiden välisestä suhteesta.

Suomessa talouden keskipalkka kasvoi keskimäärin 4 % vuodessa vuosina 1999–2008, mutta hyvä tuottavuuskehitys hillitsi yksikkötyökustannusten nousua. Kustannuskilpailukyky heikkeni jonkin verran, mutta samalla ostovoima, kulutus ja työllisyys kasvoivat. Kilpailukyky heikkeni voimakkaasti vuonna 2009, jolloin tuottavuus supistui, mutta työkustannusten nousu jatkui nopeana. Työttömyys alkoi myös kasvaa vuoden 2008 jälkeen, mutta palkkojen kehitys reagoi tähän hitaasti. Vasta vuonna 2013 palkkojen nousu hidastui merkittävästi.

Palkkojen muutoksen ja työttömyysasteen suhde on ollut Suomessa heikompi kuin monessa verrokkimaassa (kuvio 6). Vaikuttaa siis siltä, että palkanmuodostus ei ole reagoinut nopeasti muuttuneeseen työmarkkinatilanteeseen.

Palkkojen kehitys on ollut erityisen voimakkaasti sidoksissa työttömyyden kehitykseen Alankomaissa (kuvio 6). Alankomaissakin palkkojen kasvuvauhti ylitti 4 % vuonna 2008, mutta tämän jälkeen reagointi heikentyneeseen taloustilanteeseen tapahtui huomattavasti nopeammin kuin Suomessa.

Kuvio 6.

*) Oikeassa yläkulmassa korrelaatio palkkojen vuosikasvun työttömyysasteen välillä.
Lähteet: Tilastokeskus ja Suomen Pankin laskelmat.
11.6.2019
eurojatalous.fi
37110@ET_3_2019_Kuvio6

Johtopäätöksiä

Palkanmuodostus on työllisyyden ja kasvun kannalta keskeinen taloudellinen mekanismi, ja sen merkitys korostuu rahaliiton jäsenvaltiossa. Palkat määrittävät lyhyellä aikavälillä pitkälti sen, miten talous sopeutuu kohtaamiinsa yllätyksiin. Pidemmällä aikavälillä rahaliittoon kuuluvaan maan reaalinen valuuttakurssi ja kustannuskilpailukyky riippuvat keskeisesti palkkakehityksestä.

Palkkojen merkitys talouden sopeuttamismekanismina riippuu sekä siitä, minkä verran palkat todellisuudessa joustavat, että eri vaikutuskanavien voimakkuudesta. Niin Suomessa kuin monessa muussakin euroalueen maassa palkat eivät jousta alaspäin tavanomaisten suhdannesyklien aikana, mutta syvissä taantumissa sopeutumista tapahtuu myös palkkajoustojen kautta. Rahaliiton aikana palkkojen muutoksen ja työttömyysasteen suhde on kuitenkin ollut Suomessa heikompi kuin monessa verrokkimaassa.

Jos palkat joustavat alaspäin taantumassa, kilpailukykyvaikutus kasvattaa kokonaiskysyntää, ja vaimentaa taantuman negatiivista työllisyysvaikutusta. Toisaalta palkkojen laskusta johtuva ostovoima- ja reaalikorkovaikutus supistavat kotimaista kysyntää, mikä vaimentaa palkkajoustojen kokonaiskysyntää elvyttävää vaikutusta. Pitkällä aikavälillä kilpailukykykanavan vientiä ja BKT:ta vauhdittava vaikutus vaikuttaa kaiken kaikkiaan olevan suurempi kuin kotimaista kysyntää heikentävät ostovoima- ja reaalikorkovaikutukset. Pitkällä aikavälillä vaikutukset ovat

lisäksi samat riippumatta siitä, onko maa rahaliiton sisällä vai sen ulkopuolella, vaikka lyhyellä aikavälillä vaikutukset voivat olla erilaisia.

Suomen ja usean muun euroalueen maan kokemus osoittaa, että ulkoinen kilpailukyky voi pitkäaikaisesti heikentyä ilman että talouskehitys siitä välittömästi kärsisi. Nimellinen korko tai valuuttakurssi ei rahaliiton maassa reagoi kustannustason liialliseen nousuun ja kilpailukyvyn heikentyminen heijastuu vasta viiveellä nettovientiin. Samalla ostovoiman kasvu ja reaalikoron aleneminen vauhdittavat kotimaista kysyntää. Pitkällä aikavälillä kilpailukyvyn heikkeneminen alkaa kuitenkin heikentää talouden avoimen sektorin toimintaedellytyksiä ja sitä kautta kokonaistuotannon ja työllisyyden kasvua. Kilpailukyvyn korjaaminen tilanteessa, jossa on ajauduttu kauas tasapainosta, on hankalaa niin tuottavuuskasvua vauhdittamalla kuin työkustannuksia alentamallakin. Tämän vuoksi on tärkeää huolehtia siitä, ettei kilpailukyky pääse pitkäaikaisesti heikkenemään.[20]

Kustannuskilpailukyvyn säilyttäminen on siten perusteltua ottaa lähtökohdaksi, kun tarkastellaan, minkälainen palkkojen nousuvauhti on sopusoinnussa talouden tasapainoisen kasvun kanssa. Tuottavuuden ja hintakehityksen lisäksi on huomioitava myös työkustannusten ja työn tulo-osuuden kehitys keskeisissä kilpailijamaissa ennen kuin voidaan päätellä, tukeeko palkanmuodostus talouden tasapainoista kasvua.

Suomessa maltillinen työkustannusten kehitys on viime vuosina parantanut kustannuskilpailukykyä. Kustannuskilpailukyvyn ei voi kuitenkaan arvioida olevan vielä tasapainossaan siitä huolimatta, että työkustannukset ovat kasvaneet kotimaista tuottavuutta ja hintojen nousua hitaammin. Tämä johtuu mm. siitä, että työkustannusten nousu on ollut muissakin maissa maltillista ja Suomen tuottavuuden kasvu on ollut hitaampaa kuin muissa maissa. Tuottavuus on pitkän ajan talouskasvun perusta ja tuottavuuden kasvu luo osaltaan palkanmaksuvaraa talouteen. Kustannuskilpailukyvyn parantaminen tuottavuutta vauhdittamalla olisi siten ensisijaista, mutta siihen voidaan vaikuttaa vain välillisesti ja uudistukset vaikuttavat hitaasti. Tämän johdosta palkkapolitiikalla on jatkossakin keskeinen rooli kustannuskilpailukyvyn ja avoimen sektorin toimintaedellytysten parantamisessa.

Lähteet

Bidder, R. (2015), “Are Wages Useful in Forecasting Price Inflation?”, FRBSF Economic Letter.

Billi, Roberto – Galí, Jordi (2019) Gains from Wage Flexibility and the Zero Lower Bound. Working Paper Series 367, Sveriges Riksbank.

Blanchard, Olivier (2018) The Missing Third Leg of the Euro Architecture: National Wage

Negotiations. Remarks delivered at the French Treasury–IMF conference on "Transforming France's economy and completing the integration of the Eurozone", February 15, 2018.

Bobeica, Elena – Ciccarelli, Matteo – Vansteenkiste, Isabel (2019) The link between labor cost and price inflation in the euro area. Working Paper Series 2235, European Central Bank.

Böckerman, Petri – Laaksonen, Seppo – Vainiomäki, Jari (2010) Micro and Macro Level Wage Rigidity: Lessons from Finland. *Finnish Economic Papers* 23, 1, Spring 2010, 27–42.

Carlin, W. (2013) Real Exchange Rate Adjustment, Wage-Setting Institutions, and Fiscal Stabilization Policy: Lessons of the Eurozone's First Decade. CESifo Economic Studies, vol. 59(3), 489-519, September. Corsetti, G. – Kuester, K. – Müller, G. (2011) Floats, Pegs and the Transmission of Fiscal Policy. CEPR Discussion Papers 8180.

Dickens, William T. – Goette, Lorenz – Groshen, Erica L. – Holden, Steinar – Messina, Julián – Schweitzer, Mark E. – Turunen, Jarkko – Ward, Melanie E. (2007) How Wages Change: Micro Evidence from the International Wage Flexibility Project. *Journal of Economic Perspectives*, 21(2): 195–214.

Domenech, R. – Ramon Garcia, J. – Ulloa, C. (2016) The effects of wage flexibility on activity and employment in the Spanish economy. *BBVA Bank Working Papers* 16/17.

Druant, M. –Fabiani, S. – Kézdi, G. –Lamo, A –Martins, F. –Sabbatini, S. (2012) How are firms' wages and prices linked: survey evidence in Europe. MNB Occasional Papers 2012/102.Emery, Kenneth M. – Chang, Chih-Ping (1996) Do wages help predict inflation? Economic and Financial Policy Review, Federal Reserve Bank of Dallas, issue Q I, 2–9.

EMU-asiantuntijaryhmän raportti (1997) Rahaliitto ja Suomi – talouden haasteet. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1997/24.

Estrada, A. – Galí, J. – López-Salido, D. (2013) Patterns of Convergence and Divergence in the Euro Area. *NBER Working Papers* 19561.

Fabiani, Silvia – Galuscak, Kamil – Kwapil, Claudia – Lamo, Ana – Rõõm, Tairi (2010) Wage Rigidities and Labor Market Adjustment in Europe. *Journal of the European Economic Association*, vol. 8(2–3), 497–505, 04–05.

Fabiani, Silvia – Lamo, Ana – Messina, Julián – Rõõm, Tairi (2015) European firm adjustment during times of economic crisis. *IZA Journal of Labor Policy*, vol. 4(1), 1–28, December.

Fleming, J.M. (1971) On Exchange Rate Unification. *The Economic Journal*, 81, 467–488.

Galí, Jordi – Monacelli, Tomasso (2016) Understanding the Gains from Wage Flexibility: The Exchange Rate Connection. *American Economic Review*, 106 (12): 3829–68.

Gächter, Martin – Gruber, Alexander – Riedl, Aleksandra (2017) Wage Divergence, Business Cycle Co-Movement and the Currency Union Effect. *Journal of Common Market Studies*, 55 (6): 1322–1342.

Holden, S. (2005) Monetary Regimes and the Co-ordination of Wage Setting. *European Economic Review* 49: 833–843.

Holden, Steinar – Wulfsberg, Fredrik (2014) Wage rigidity, institutions, and inflation. *Scandinavian Journal of Economics*, 116 (2), 539–569.

Izquierdo, Mario – Jimeno, Juan Francisco – Kosma, Theodora – Lamo, Ana – Millard, Stephen – Rõõm, Tairi – Viviano, Eliana (2017) Labour market adjustment in Europe during the crisis: microeconomic evidence from the Wage Dynamics Network survey. Occasional Paper Series192, European Central Bank.

Kajanoja, Lauri (2015) Blogi: Fiskaalinen devalvaatio vai hallituksen kilpailukykypaketti?. www.eurojatalous.fi.

Kajanoja, Lauri (2017) Kustannuskilpailukyvyn mittaaminen Suomessa. www.eurojatalous.fi.

Kauhanen, Antti – Maliranta, Mika (2012) Micro-components of aggregate wage dynamics. ETLA Working Papers 1.

Kilponen, Juha (2015) Fiskaalisen devalvaation dynaamisista vaikutuksista. www.eurojatalous.fi.

Knotek, E. S. – Zaman, S. (2014), *'On the Relationships between Wages, Prices, and Economic Activity'*. Economic Commentary, August.

Kotilainen, Annaliina (2018) Wage rigidity and the collective bargaining cycle in Finland. In Essays on labor market frictions and wage rigidity. Aalto University publication series Doctoral dissertations, 47/2018.

Mehra, Y. P. (2000) Wage-price dynamics: are they Consistent with Cost Push? *Economic Quarterly*, (Sum): 27–43.

Messina, Julián – Duarte, Cláudia Filipa – Izquierdo, Mario – Du Caju, Philip – Lynggård Hansen, Niels (2010) The Incidence of Nominal and Real Wage Rigidity: An Individual-Based Sectoral Approach. *Journal of the European Economic Association*, vol. 8(2–3), 487–496.

Mundell, R. (1961) A Theory of Optimum Currency Areas. *American Economic Review*, 51, 657–665.

Obstbaum, Meri – Vanhala, Juuso (2016) Paikallinen sopiminen. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 112, 2/2016.

Obstbaum M. – Vartiainen, J. (2015) Palkanmuodostuksen informaatio-ohjaus. *Kansantaloudellinen aikakauskirja,* 111, 2/2015.

Peneva, Ekaterina V. – Rudd, Jeremy B. (2017) The Passthrough of Labor Costs to Price Inflation. *Journal of Money, Credit and Banking*, vol. 49(8), 1777–1802, December.

Schmitt-Grohé, S. – Uribe, M. (2016) Downward Nominal Wage Rigidity, Currency Pegs, and Involuntary Unemployment. *Journal of Political Economy*, vol. 124(5), 1466–1514.

Sigurdsson, Jósef – Sigurdardottir, Rannveig (2016) **Time-dependent or state-dependent wage-setting? Evidence from periods of macroeconomic instability**. *Journal of Monetary Economics*, vol. 78(C), 50–66.

Vainiomäki, Jari (2017) The Development of Wage Dispersion and Wage Rigidity In Finland. Working Papers 1712, University of Tampere, School of Management, Economics.

Woodford, M. (2003) Interest and Prices. *Princeton University Press*.

Viitteet

1. Esim. EMU-asiantuntijaryhmän raportti (1997). ↑
2. Muut näiden teorioiden mukaiset edellytykset rahaliiton optimaaliselle toiminnalle ovat: tuotannontekijöiden liikkuvuus alueen sisällä, suhdannevaihtelujen samankaltaisuus rahaliiton maiden välillä sekä yhteinen finanssipolitiikan kapasiteetti riskien jakamista ja suhdannevaihtelujen tasaamista varten (ks. esim. Mundell 1961 ja Fleming 1971). ↑
3. Muut kaksi pilaria ovat Blanchardin mukaan pankkiunioni ja finanssipolitiikan koordinaatio. ↑
4. Rahaliittoon kuulumisen sen yksittäiselle pienelle jäsenvaltiolle muodostama rajoitus on samankaltainen kuin se, joka syntyy nimellisen koron nollarajasta maalle tai alueelle, jolla on oma rahapolitiikka. Billin ja Galín (2019) mukaan nollakorkoraja tyypillisesti voimistaa palkkojen joustavuuden kielteisiä vaikutuksia, kun keskuspankki ei pääse reagoimaan alasuuntaisiin palkka- ja hintapaineisiin. ↑
5. Galín ja Monacellin (2016) mukaan palkkajoustavuuden lisääntyminen voi olla jopa haitallista hyvinvoinnin kannalta rahaliittoon kuuluvassa maassa. Mahdollinen negatiivinen hyvinvointivaikutus voi kuitenkin johtua siitä, että inflaatio vaihtelun paino on mallin hyvinvointitappiofunktiossa erittäin suuri ja työttömyydestä ei puolestaan heidän tarkastelussaan aiheudu hyvinvointitappiota lainkaan. ↑

6. International Wage Flexibility Projectin tutkimukset perustuvat aineistoihin 16 eri maasta, ml. Suomi, 1980–1990-luvuilta. ↑
7. Euroopan keskuspankkijärjestelmän Palkkadynamiikkaverkoston (Wage Dynamics Network, WDN) tutkimuspaperit perustuvat laaja yrityksille suunnattuun kyselytutkimukseen. ↑
8. Palkkajäykkyyksiä on viime vuosina tutkittu yksilötason aineistoilla, tarkastelemalla yksilötason palkkamuutosten jakaumia (esim. Dickens ym. 2007). Yksilötason analyysi on sikäli perusteltua, että aggregaattitasolla palkkojen myötäsyklisyys on vähäisempää kuin jatkavien työntekijöiden keskuudessa, sillä työpaikkarakenteiden muutoksilla on voimakkaan vastasyklinen vaikutus palkkojen muutoksiin (Kauhanen ja Maliranta 2012). ↑
9. Sigurdson ja Sigurdardottir (2016) estimoinnit Islannin aineistolle (1998–2010) osoittavat, että suhdannetilanne vaikuttaa palkkajäykkyyteen. Työttömyyden kasvu ja inflaation kiihtyminen lyhentävät palkkasopimusten kestoa. Nimellispalkkojen leikkaukset ovat kuitenkin hyvin harvinaisia, mutta isot makrotaloudelliset sokit suurentavat niiden todennäköisyyttä. ↑
10. Hinta- ja kustannuskilpailukykyä mitataan yleisesti reaalisilla valuuttakurssi-indekseillä, jotka kuvaavat kotimaista hinta- tai kustannustasoa suhteessa ulkomaiseen hinta- tai kustannustasoon ja huomioivat myös kotimaan viennin maarakennetta sekä muutokset nimellisissä valuuttakursseissa. ↑
11. Tällaiseen itseään ruokkivaan kehityskulkuun perustuu ns. Waltersin kritiikki, jolla aikanaan perusteltiin Ison-Britannian jäämistä valuuttaunionin ulkopuolelle. ↑
12. Kajanoja (2015). ↑
13. Ks. tarkemmin Kilponen 2015. ↑
14. Ns. J-käyrän vaikutuksen myötä viennin hintajousto on pienempi lyhyellä kuin pitkällä aikavälillä, ja näin kustannuskilpailukyvyn vaikutukset vientiin näkyvät viiveellä. ↑
15. Kajanoja (2017) kuvaa tarkemmin, miten kustannuskilpailukyky liittyy yleiseen talouskehitykseen ja miten sitä mitataan Suomen Pankissa. ↑
16. Ks. tarkemmin myös Obstbaum ja Vartiainen (2015). ↑
17. Talouden avoimella sektorilla tarkoitetaan tässä teollisuutta, vaikka joidenkin yksityisten palvelualojenkin tuotannosta nykyään suuri osa menee vientiin. Panos-tuotostaulujen perusteella teollisuustoimiala kuvaa kuitenkin edelleen varsin hyvin talouden avointa sektoria. ↑
18. Ks. tarkemmin Kajanojan (2017) artikkelista, miksi juuri nämä mittarit ovat relevantteja Suomen kustannuskilpailukykyä arvioitaessa. ↑
19. Tarkemmin ottaen tämä mittari muodostetaan jakamalla koko talouden palkansaajakorvaukset vaihtosuhdekorjatulla bruttokansantuotteella (ULC(tot) = (palkansaajakorvaukset / (kiinteähintainen BKT + vienti * (Px/Pm-1)))) ja vertaamalla tällä tavoin laskettuja yksikkötyökustannuksia Suomessa vastaaviin kustannuksiin kilpailijamaissa. ↑
20. Ks. Myös Obstbaum & Vanhala (2016). ↑

Asiasanat

kilpailukyky, palkat, rahaliitto, sokki, sopeutuminen